

Más szóval ugyanaz minden

TÉREY JÁNOS: TÉRERŐ CÍMŰ KÖTETÉRŐL

Az 1970-ben, Debrecenben született Térey János legújabb verseskötetében, a *Térey*ben található költeményeket sajátos ketősség jellemzi. Egyrészt e versek a szerző „magánarchívumának”, a „Termann-archívumnak” darabjaiként mintha csak arra volnának hivatottak, hogy dokumentálják, rögzítsék Térey életének egy-egy mozzanatát, másrészt meglehetősen sokatmondóak, mintegy túlmutatnak önmagukon. Átvitt értelmük van: metaforikusak.

Ismertetésemben ez utóbbinak, a Térey-versek átvitt-értelműségének, metaforikusságának összefüggéseit tárgyalom, különös tekintettel Arisztotelész meghatározására, miszerint

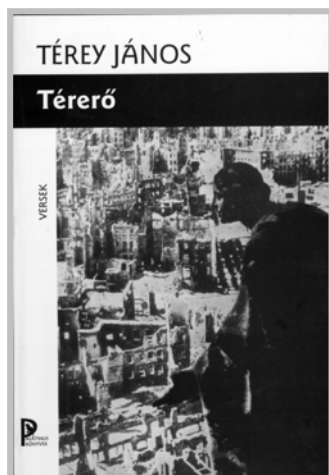
„Az értelemátvitel (metaphora) egy más összefüggésben használatos megnevezés átvitele nemről a fajra, vagy fajról a nemre, vagy egyik fajról a másikra, vagy a viszonyazonosság (analógia) szerint”¹.

Ez az átvitt-értelműség korántsem jelenti azt, hogy Térey költeményeire va-

lamiféle transzcendens irányultság, vagy akár csak különösebb gondolati-filozófiai mélység volna a legjellemzőbb. Ezek a versek nem ettől sokatmondóak. Sokkal inkább attól, hogy bennük bár gyakran ugyanazt mondja szerzőjük, teszi ezt mégis mindig más szavakkal, azaz másképp. Ugyanazt mondja, de sokszor és sokféleképpen: tehát mégsem egészen ugyanazt.

A *Térey* című kötet, amely 1998-ban, a *Palatinus* kiadó gondozásában látott napvilágot, ha akarom, öt, ha akarom, hat ciklusból áll. Térey rövid bevezetővel indít (*Intro*) és nyúlfarknyi anti-ciklussal zár (*Bonus track*). A tulajdonképpeni versciklusok: *Rosszakaratú hívás azonosítása*; *A kész tény*; *Ébren tartott érdeklődés*; *Sed non satiata*; *Vág-meder*. Ez utóbbiak alkotják a szerző szám szerint hatodik könyvének gerincét.

A kötet végén, *Bonus track* címen két rap-szöveg olvasható, de vigyázat, gyengébb idegzetűeknek egyik sem ajánlott. Godfather Termann ugyanis kíméletlen: aljas indokból, előre megfontolt szándékkal, különös kegyetlenséggel elkövetett rapjei nincsenek tekintettel az ún. „polgári jó ízlésre”. Ez amúgy a műfaj sajátja, az igazi, autentikus rap állítólag nemcsak aljas, mocskos is. A rapper korántsem a természet vadvirága, de száraz kóró: szúr, vág, karistol, rendre fölsebz a ki-

¹ ARISZTOTELESZ: *Poétika*, 57b 5–10, PannonKlett Kiadó, Budapest, 1997, fordította Ritoók Zsigmond.

Palatinus Könyvek
Budapest, 1998
152 oldal, 860 Ft

finomultabb lelket.

Másrészt a rap, eredendően, hangzó műfaj. Az írott szöveg önmagában sehogy se hangzik: kevés, mint döglegyben a lojalitás.

Az öt tulajdonképpeni ciklussal egészen más a helyzet. Témái, motívumai ugyan nagyrészt a korábbi Térey-könyvekből köszönnek vissza, mint pl. Debrecen, a szülői ház (Termann-ház), a gyerekkor és annak rekvizitumai, akadnak azonban újabbak is. Ezek közül figyelmet érdemel a szerző Ady Endre-i formátumú „héjanásza”, a Minca-szerelem. Utóbbi több, egész estét betöltő játékfilm (Kemény István szerint „francia bohózat”) számára szolgálhatna élményanyaggal, de George Lucas is elgondolkodhat. Tematikai szempontból a Minca-szerelem, két mindenre elszánt szerelmes látványelemekben gazdag háborúja, a legfontosabb és egyben a legtöbb oldalt kitevő része a *Téreyőnek*. Olvastán világossá válik: nem mind jedi-lovag, ami költő.

De lássuk most már, miből fakad a kötet verseinek sokatmondósága, átvitt-értelműsége.

A szerző legújabb könyvének olvastán arra jutottam, hogy az átvitt-értelműség titkának nyitja Térey költői módszerében rejlik. Nem elsősorban a versek fölvetései sokatmondóak, rejtélyes- vagy átvitt értelműek, hanem inkább az újra és újra alkalmazott költői módszer az, amelynek nyomán Térey szókapcsolatai, verssorai, szakaszai, ritkábban teljes költeményei, egyfajta átvitt, önmagukon túlmutató értelmet nyernek. Anélkül azonban, hogy különösebben bölcselkedővé válnának.

Térey költői módszerére mi sem jellemzőbb, mint nyelvi kifejezések szinte programszerű használata. A szerző versei telis-tele vannak olyan köznyelvi kifejezésekkel és azok változataival, mint pl. a „veszett fejsze nyele”, „a szélrózsa minden irányába”, a „ha a fene fenét eszik is”, és sorolhatnám.

A nyelvi kifejezés lényege nem más, mint hogy szó szerinti jelentésén túl átvitt értelme van, hasonlóan a metaforához, amely maga is „átvitel”. Valahol a legtöbb nyelvi kifejezés metaforikus. Valószínűleg éppen ebben rejlik használatának értelme. A *logos*zban, amely *túl van* az adott nyelvi kifejezésen, *túlmutat* annak szó szerinti jelentésén. Például minden valamirevaló *Dire Straits* rajongó tisztában van vele: „a swing szultánjai”-nak nem sok közül van az egykori török császárokhoz. Magyar anyanyelvűek számára pedig napnál világosabb, hogy a „veszett fejsze nyele” nem a fáskamrában keresendő, a „szélrózsa” nehezen hozható összefüggésbe bibével és porzóval – még „ha a fene fenét eszik is”. Mivel szinte alig találni olyan újabb Térey verset, amelyben ne találkozna az ember a fentiekhez hasonló kifejezésekkel, nem egészen indokolatlan ezek költői alkalmazásának behatóbb vizsgálata, a szerző költői világában tett újabb felfedezések reményében.

„(Egyébként: minden a régiben.
Maradtam a jó öreg, élelmes naplopó,
de pillantásom barna éjjél, de kifolyik
kezemből a lovetta, a szélrózsa mutat
[irányt...]”

(*Vesztett fejsze nyele* – kiemelés tőlem: H. I.)

Az imént idézett átvitt értelmű kifejezések Friedrich Nietzsche nyelvfelfogásának említésére indítanak *A vidám tudományból*. Sutyák Tibor *Zarathustra – fikció és fordítás*² című írásában a következőképpen interpretálja Nietzschét:

„Tudat és nyelv közös gyökerű, fejlődésük is kéz a kézben jár. Amit a nyelvi jel megragad, nem lehet más, mint egy tönkreáltalanított és tönkreközönségesített világ, ám a nyelvi eszközökre is jellemző lehet egyfajta bőség, túlárado gazdagság, a pusztá kommu-

² In: Jelenkor, 1998. július–augusztus, 805–810.

nikatív funkciót messze túlszárnyaló poétikusság, amely a jelentésen túl a ritmust és a képet is játékba hozza. Ez a nyelvi többlet ad alkalmat arra, hogy a tudattalan gondolkodást (a tudattalanból, a gondolkodó test egészéből származó inspirációt) a kivételes gondolkodó – nem közölni! – megjeleníteni tudja. Az így létrejövő szöveg kompromisszum, amely különböző, érdekeiket egyaránt érvényesíteni igyekvő erők között köttetett, márpedig ez egyúttal azt is jelenti, hogy mi már mindig is egy transzformált, ki- és lefordított értelemhez férünk hozzá. Minden szöveg csupán egy változat, egy fordítás.” (Kiemelés tőlem: H. I.)

„Minden szöveg csupán egy változat, egy fordítás” – tolmácsolja Sutyák Nietzsche, és különösen igaznak tűnik a Térey által előszeretettel (fel)használt nyelvi kifejezések esetében. „A szélrózsa minden irányába” kifejezés „transzformált, ki- és lefordított értelme”, logosza pl. az, hogy „szertesét”, „mindenfelé”, „az összes elképzelhető irányba” – már amennyire az „elvont értelem” e közönséges szavakkal visszaadható.

A Sutyák Tibor által interpretált Nietzsche azonban korántsem mondott forradalmian újat akkor, amikor kijelentette, hogy „minden szöveg csupán egy változat, egy fordítás”, a gondolkodás, az értelem, a logosz nyelven túli valóságának, valami „eredetinek” úgymond „fordítása”.

Nietzsche véleménye, ha úgy tetszik, nagyon is ódivatú. Nem mástól, mint az általa gyakran ostorozott Platónról származik. Platón volt az, aki a modernitásban később elkülönülő két irányzat, az ún. logocentrizmus és a fonocentrizmus ontikus alapjára, nyelv és értelem különvalóságára, az értelem, a logosz primátusára *Hetedik levelében*, és másutt, eredetileg utalt:

„Ezért aki észnél van, sohasem fog bátorságot venni magának arra, hogy a gyarló nyelv formájába öltöztesse, amit szellemével megfogott, s még kevésbé abba a merev

formájába, amely az írásba rögzített nyelv tulajdonsága.”³ (Kiemelés tőlem: H. I.)

Platón ugyanitt világosan megkülönbözteti az írást, mint az egyébként is „gyarló nyelv” alkalmatlan, „merev formáját”⁴.

Erdemes e helyen megjegyezni, hogy pl. Jacques Derrida, Platónnal, valamint a logocentrista és fonocentrista irányzattal némileg ellentétben nem feltételez a nyelv mögött a „gyarló nyelv formájába” öltöztethető, és a „szellem”⁵ által „megfogható” logoszt,

„az értelem nála mindig elcsúszik, elkülönül, nincs stabil centruma, háttere, hanem a beszélők dialógusának változó produktuma”⁶.

Ráadásul

„a fonoc- és logocentrizmus kritikája azt is jelenti, hogy Derrida kételkedik a struktúra mindenhatóságában, feltételezi, hogy minden struktúra megbomló struktúra, nincs abszolút középpont, az egész nem létezik, hanem mindig elcsúsznak, elkülönülnek összetartozást biztosító elemei, minden egészhez kiegészítés, szupplementum járul.”⁷ (Kiemelés tőlem: H. I.)

Térey János újabb költészetére azonban sokkal inkább jellemző egyfajta ön-

³ PLATÓN: *Hetedik levél*, 343a, in: *Platón összes művei*, III. kötet, Európa Könyvkiadó, Budapest, 1984, fordította Faragó László

⁴ Vö: Jacques Derrida: *Freud és az írás színtere*, fordította Bókay Antal és Gabulya Krisztina, eredeti megjelenés: *Tel Quel*. no. 26. 1966

⁵ Valószínűleg a logisztikon, a halhatatlan eszes lélek rész értelmében vett szellemről van szó.

⁶ BÓKAY ANTAL: *A dekonstrukció posztmodernitása*, 383. oldal, in: *Irodalomtudomány a modern és posztmodern korában*, Osiris Kiadó, Budapest, 1997.

⁷ Uo.

kéntelen *logocrista* attitűd. Úgy tűnik, a platóni-nietzschei nyelvfelfogáshoz áll közelebb, nem a Derrida-féléhez, amennyiben nagy számban és sorozatosan használ fel verseiben olyan köznyelvi kifejezéseket, amelyek pusztá létükkel árulkodnak bizonyos, az adott nyelvi kifejezésen túli, átvitt értelemről, *logoszról*. Ekképpen Platón, Nietzsche és Térey

„Nem mint Pilátus a krédóba,
nem mint egér a Marsra:
egymás utcájába önként és dalolva
[jutottak.”

(Szabad kéz – kiemelés tőlem: H. I.)

Amennyiben elfogadjuk a nietzschei véleményt, miszerint

„...mi már mindig is egy transzformált, ki- és lefordított értelemhez férünk hozzá. Minden szöveg csupán egy változat, egy fordítás” (Kiemelés tőlem: H. I.)

úgy Térey itt vizsgálta verseire különösen igaz: azokban minden (vagy nagyon sok minden) „fordítva van”. A versekben megszólalók mindig egy bizonyos értelemben beszélnek, de a szerző e beszédek szó szerinti jelentésének és átvitt értelmének, *logoszá*nak különböző szövegváltozatait, „fordításait” adja.

Egy *logocrista* fordításelmélet *sine qua nonja* az lehetne, hogy lehetőleg *ugyanazt* kell adni, mint az *eredetiben*, legfeljebb más szavakkal, másképp. Előbb meg kell találni az eredeti mű „értelmét”, aztán következhet a fordítás, amelynek során az eredeti értelem nem szabad, hogy jelentősen módosuljon. Persze mindez inkább csak követendő idea, semmint a gyakorlatba maradéktalanul átültethető módszer.

Térey eddigi költészetének egészére is jellemző, hogy valahol mindig *ugyanazt* mondja, legfeljebb más és más szavakkal. Tehát: mégsem *egészen* ugyanazt.

Az obligát Térey-motívumok közül elég itt Debrecenre utalni. A szerző vala-

mennyi eddig megjelent könyvében találkozhatni a „civis” Debrecennel, a szülővárossal, csakúgy, mint a szülői házzal, amely *axis mundi*ként, misztikus világtegyékként áll költői világának középpontjában. Mondhatni, nála minden e körül, a versekben „Termann-ház” néven emlegetett szülői ház körül forog, amely ma részben elhagyatva áll. Kísértetkastély, telis-tele a gyerekkor imbolygó szellemalakjaival:

„Elfordultam a családtól.
Telt ház van, a számonkérő szék
előtt jártatom azt a redves pófámat,
mielőtt tényleg elmennék a pusztafaluba.
Jámbor szándékom volt: kifüstölni
[a kísérteteket.”

(Rosszakaratú hívás azonosítása)

Debrecen, a „Termann-ház”, úgy látszik, egyike költőnk „örök” témáinak. Hagyományos témáival kapcsolatos, nem is mindig újdonság mondandóját Térey mégis képes újra és újra más szavakba önteni. Nietzschével szólva: ugyanannak a gondolatnak más és más szövegváltozatát, „fordítását” adja, és ezért nem lesz soha unalmas, amit mond. Ezért lesz „sokatmondó”.

Máskor egy-egy közkeletű, esetleg a költő elődöktől átvett nyelvi kifejezés átvitt értelmét játékban tartva játszik el ugyanezen kifejezés szó szerinti jelentésével, variálva is azt:

„Minden téma nyílhegye egyazon
céltáblát keres: életes öledet. Kimerítik
a belügyekbe való beavatkozás fogalmát,
fölcattanok, kibicnek kuss legyen.
Mi gereblyéztük halomba az avart,
hogy megessék rajta héjanásunk.
Átütik bimbóid, megfeszül
melled fölött a tísört,
lecsapom a kollégát, aki
soká és falánkul stírölt.
Harci helyzet seperc alatt.
Tűnés az avarunkból, kibicnek!”

(Esténk a kibickekkel – kiemelés tőlem: H. I.)

Ez utóbbi idézet más szempontból is tanulságos lehet.

A nyelvi kifejezések fent ismertetett alkalmazásán túl Térey másik kedvelt költői módszere a különböző nyelvi rétegekből származó szavak, kifejezések egyidejű játékban tartása, vagy, mint alább, egymástól és magától a szerzőtől is (részben) idegen beszédmódok beemelése a szövegbe:

„Legjobb fejek a Köröszték.
Lementünk a Körösztel a hobbira.
Pőfőgtünk a vartyogóval. Erden van

[a hobbi.

Ott nyomattuk. Főlvettük a szabadidőt.
Legbaróbb zizegő, négy kilóért a Gyáli útról.
Tudod, mit mondott nekem a Köröszt?
Aki hülye, haljon meg, aszonta.”

(A Köröszt)

Térey János újabb (és korábbi) versei már csak azért is tekinthetők „fordításoknak”, mert különböző nyelvek, pontosabban nyelvi rétegek, pl. szociolektusok kifejezéseivel élve szólalnak meg, és mondják el *ugyanazt*. Térey klasszikusnak számító témáit a legköznapibb kifejezésekre fordítja le, avagy megfordítja: a legközönségesebbnek tetsző dolgokat klasszikus irodalmi nyelven szólaltatja meg. E versek szerzője tolmácsszerepben mutatkozik meg, azonban nem idegen nyelvek, hanem egy bizonyos nyelv, a magyar nyelv különböző rétegeinek tolmácsaként.

Nevezhetnénk rétegnyelvek „eszperantistájának” is, amennyiben különböző nyelvi rétegekből vett elemek felhasználásával hozza létre saját mesterséges nyelvét,

amely egyben mestersége nyelve is: költői nyelv.

Térey egyaránt szól hozzánk magasabb irodalmi stílusban és a legmocskosabb argót beszélve, csak hogy értsünk végre a szóból. Egyik szélső esete ennek a különös, nyelven belüli többnyelvűségnek az a két rap-szöveg, amely a *Térerő* c. kötetet zárja:

„Elnyomlak, mint sörszagot az Orbit
Az igazat mondom, nemcsak a valódit.
Tegnap manna a menzán az A-menü
Alpárigyuszi, gizda párvenü

Nem vagy valódi, nem vagy hús-vér
Tanyád életfogytiglan az útszél
Vajon mire vered magad, faszkalap
Arra, hogy a kétszáz listán rajta vagy?
Unos-untalan elárul az akcent
Hol bölcsöd ringott, Külső Taskent...”

(Idegenrendészet)

Korántsem egyirányú az az éjsötét anyanyelvi sikátor, amelyben Térey költészetét elárasztja az argó és a szleng. Példárá az egyik népszerű hazai rap-zenekar, a *Kartel* esete szerzőnkkel. A nemrég *Nyelvterület* néven költő barátaival (Peer Krisztiánnal és Poós Zoltánnal) rap-bandát alapító Téreytől maga Döglégy Zolee, a *Kartel* frontembere, a honi ganxsta-rap koronázatlan királya vett át néhány sort, új CD-jét dögösítendő. Ugyanakkor Térey se rest Ady mellett Döglégy Zoleet idézni a *Térerő*ben.

Döglégy és Térey karöltve az ő közönségükért. Értünk, egymás nyelvén.

Hollósvölgyi Iván